

Lépésről-lépésre

A kínaiak szerint az életben két fontos dolog van: egy jó ágy és egy pár cipő. Egy angolszász – újkeletűbb – mondás pedig úgy tartja, egy cipő is megváltoztathatja az ember életét (és aki nem hiszi, kérdezze csak meg Hamu-pipőkét). A lábbelik története gyakorlatilag egybeforrt az emberiség történetével.

Jelek utalnak arra, hogy már a neandervölgyi ember is állatbőrt tekert a lábfeje és a vádlija köré, elsősorban azért, hogy védje a hidegről. Hogy ez a „bandázs” mikor alakult át alakra vágott, madzaggal összefogott bőr lábbelikké, arra csak a fennmaradt leletek alapján lehet következtetni. A megtalált szerszámok közül a legrégebbi, amit a feltételezések szerint a bőr kilyukasztására használtak, 120 ezer éves, a neandervölgyi korszak vége felé (30–40 ezer évvel ezelőtt) pedig már kifejezetten gyakran találkozni ilyenekkel.

Az őskőkorszaki összehasonlító anatómiai kutatások azt bizonyítják, a *Homo sapiens* eurázsiai megjelenésekor már ismerte a cipőt. Ezt a ma már több szakember által osztott felfedezést elsőként Erik Trinkaus, a St. Louis-i Washington Egyetem antropológusa írta le egy 2005-ös tanulmányában, amelyben az abból a korból megmaradt csontvázak csontozatát hasonlította össze. Miután a „cipős” láb más terhelésnek van kitéve, mint a csupasz, máshogy fejlődik a lábujjak csontozata, márpedig a *Homo sapiens* legkorábbi leleteinél mind a kettőt fel lehet fedezni, ami arra utal, hogy bizonyos törzsek-nél már ismert volt a cipő – írta Trinkaus.

A legrégebbi közvetlen bizonyíték, vagyis fennmaradt lábbeli 7500 éves. Ezt 1938-ban egy amerikai régész, Luther Crassman találta az Oregon állambeli Fort Rock barlangban. A több tucat szandál, amelyeket a 7500 éve kitört Mazama vulkán konzervált, kijelölve egyszersmind a keletkezésük legkésőbbi lehetséges időpontját – többféle stílust képvisel, ami valamiféle kezdetleges divatra utal. Közös viszont bennük, hogy mindegyik sodort szálakból áll össze, melyek felül ritkábbak, míg a talprészen sűrűbbek. Valószínűleg tartozott hozzájuk egy kötél is, amit az egyik oldalon a talprészhez rögzítettek, körbetekerték a bokán, majd a talp másik oldalához kötötték, így erősítették a cipőt a lábhoz.

A legidősebb (tehén)bőrből készült lábbelit 2008-ban Örményországban találták, korát 3500 évre becsülik. Az állatbőr gyakorlatilag a kezdetektől az egyik legfontosabb nyersanyaga a cipőkészítésnek. Nem véletlen, hogy tulajdonképpen a cipőkészítéssel együtt alakult ki a tímár szakma (eleinte ugyanis a bőrt is maga készítette ki a lábbeliket varró mester). E kettős funkció a 14. századtól szűnt meg, amikor is a tímár „figyelme” már egyre inkább a bőr kidolgozására korlátozódott.

Az ókori rómaiaknál szinte már mindenki hordott lábbelit – mint oly sok minden másban, a kivételt ebben is a rabszolgák jelentették, akik többnyire mezítláb jártak, például azért is, mert lábszáruk amolyan árcédulaként szolgált, mésszel írták fel rá, hogy éppen eladósorban vannak-e. Nem csak a cipő, illetve annak hiánya, de a lábbelit hordók között a cipő típusa is rangkülönbséget fejezett ki. Az előkelő patriciusok

A képzőművészet leg-híresebb cipői talán Vincent Van Gogh ecsetéhez fűződnek. Ezek közül az *Egy pár cipő* című 1886-ban festett csendéletnek

fél évszázaddal később a nagy német filozófus, Martin Heidegger *A műalkotás eredete* címmel teljes művészetfilozófiai tanulmányt szentelt. Ebben így írt a képről: „A lábbeliben ott remeg a föld titkos hívogatása, érlelődő gabonájának csendes adománya és rejtélyes lemondása önmagáról a téli föld sivár kopárságában. Ezt a lábbelit áthatja a panasztalan aggodalom a biztos kenyérért, az újra átvészelt inség szótlán öröme...” Igaz, ezt az értelmezést utóbb megkérdőjelezte Meyer Schapiro litván művészettörténész, azt állítva, a képen nem egy nehézorsú parasztasszony, hanem a festő saját városi cipője látható.

A valaha volt talán leghíresebb magyar cipő a Tisza Cipő 1949-ben indult hódító útjára. Ekkor államosították a cseh cipőcészár, Thomas Bata 1942 óta üzemelő martfűi gyárát, és keresztelték át Tisza Cipőgyár Nemzeti Vállalatra. A „Tisza”

kezdetben főleg hazai piacra gyártott (például nagy mennyiségben bakancsot a honvédségnek), export legfeljebb a szocialista országokba jött szóba. A sportcipő-vonal a gumitalpú tornacipőkkel 1971-ben indult. Ezzel a vállalat nemcsak a fiatalok körében aratott nagy sikert, hanem az Adidas-nál is: a német cégtől felkérést kaptak futballcipő gyártására. Ekkoriban a Tisza Cipőgyár volt Magyarország legnagyobb cipőgyára, évente közel 11 millió pár lábbelít állítottak elő, több mint 6000 embernek adva ezzel munkát. A 1970-es évek második felében a Tisza cipők megjelentek az Egyesült Királyságban és a tengerentúlon is, ám a rendszerváltás után az import megerősödése miatt leállt a tornacipők termelése, és áttértek az utcai lábbelikre.

vörös bőrből készültet viseltek elefántcsont díszítéssel. A szenatori rendű, plebejus származású rómaiak fekete cipőt hordtak, és az elefántcsontot is egyszerűbb fekete dísz váltotta fel. A római katonák szegecselt, sűrűn tekergő szíjak és saru ötvözetéből álló dísztelen, de praktikus lábbelít viseltek.

A divat a praktikumot a kora középkorban egy ízben végképp a háttérbe szorította. A 12. század környékén a cipők is a gótika stílusjegyeit követték. Ami a templomablakon például a csúcsív, az a cipőn a hosszú csőr volt. Természetesen itt is verseny indult a cipőorr hegyének a hosszában – minél nemesebb, annál hegyesebb, tartották. Olyannyira eluralkodott ez a hóbort, hogy a hadifelszere-

lésnek is része lett a praktikusnak jó indulattal sem mondható, a járásra inkább alkalmatlan csőrös páncélcipő. Idővel aztán a középkori ember észhez tért: ekkor vált az udvari bolondok jellegzetes lábbelijévé a hegyén csengővel ellátott csőrös cipő.

Az elkövetkezendő (már reneszánsz) 150 évben aztán éppen a kerek formák terjedtek el. A nőktől a kor a sudár megjelenést várta el, aminek ők a hosszú ruha alatt elrejtve maradó, cipőre erősített, nem ritkán 25–30 cm magas talppal igyekeztek megfelelni. Ezzel egyrészt szimbólikusan is visszanyúltak a reneszánsz által megidézni kívánt antik világ fapapucsaihoz, a koturnusokhoz (ami keletről származik, és eredetileg vadászok viselték, ám a görögöknél például Aiszkülosz már meghonosította a színházban, és éppen a fenségebb megjelenést kívánta elérni vele). Középkori elterjedésének azonban volt egy igen prózai oka is: mivel abban az időben a szennyvíz elvezetése és a szemét elszállítása még nem volt megoldott, az utcákat „bokáig” ellepte a mocskok, amin a magasított cipők segítségével száraz lábbal és ruhával lehetett átélni.

A talp hátsó részén található kifejezett sarok ebben a korban még nem volt jellemző – legalábbis Európában. A kínaiaknál ugyanis már dívott egyfajta sarok: a lábbeli lágyékrésze (ami a cipőipari minilexikon definíciója szerint a láb talpi részén a sarokcsont és a bütökrész közötti rész) alatt elhelyezett sarok az akkoriban divatos, ámde igencsak kínzó tipegésre „sarkallta” viselőjét. (Volt azonban ennél is kegyetlenebb divat Kínában: a szépnek tartott lábforma a minél kisebb lábfejméretet jelentette, ennek elérése érdekében a leánygyermek lábfejét több méter szövetel szorosan elszorították, amiből csak a nagylábujj lógott ki, a többi behajolt a talp alá. Szükség esetén még idegvágást is alkalmaztak. Ezt az embertelen tradíciót 1911-ben tiltották be hivatalosan, ám vidéken még sokáig létezett utána, ma is él még pár gúzsba kötött lábú nő.)

A feljegyzések szerint magas sarkú cipőt Európában első ízben Medici Katalin viselt 1533-ban, a később II. Henrik néven francia királlyá koronázott Orleans-i Henrikkel kötött esküvőjén. Európában a magas sarok a 17. században a barokk terjedt el végleg – ekkor viszont mindjárt a még ma is elég kirívónak számító 15 cm-es sarkok is megjelentek. Kezdet-

Talán kevesen tudják, hogy a körmendi Dr. Batthyány-Strattman László Múzeumban található a Cipőtörténeti gyűjtemény.

ben ráadásul a magas sarok uniszex volt: a férfiak azért hordták, hogy magasabbnak, daliásabbnak tűnjenek, a nőknek pedig az akkor divatos testtartást (értsd: kihangsúlyozott dekoltázs) kölcsönözte. A cipők felépítésüket tekintve ekkor nyerték el a ma ismert formájukat: már különálló, esetenként más anyagból készülő talprésszel és hozzájuk varrott felsőrésszel készültek. A 19. századra kialakultak a főbb típusok, amelyek nemek szerint is különváltak: a férfiak már inkább félcipőt hordtak, a nők szandálokat, csizmát (a felvételt segítő oldalsó sliccel vagy gumiszalaggal), vagy alacsony sarkú, egybeszabott papucs-cipőt, úgynevezett escarpent.

Ami ma természetes, vagyis hogy a két lábfej tükrösen szimmetrikus felépítéséből adódóan különböző forma kell balra és jobbra, az sokáig nem volt magától értetődő. Ami még furcsább, hogy ezt a tényt egészen a középkorig figyelembe vették, a 17. századra azonban „elfelejtették”. Csak

az 1750-es években ismerte fel (újra) a holland Peter Camper természettudós, antropológus, hogy az egyencipő deformálja a lábfejeket. Eredményeit a cipőipar még később, már bőven a 19. században tette magáévá.

A 20. századot egyesek – némi túlzással – egyenesen a lábbelik évszázadának nevezik. Az azon-

ban kétségtelen, hogy a szoknyák lerövidülésével a szó szoros értelmében egyre látványosabb szerephez jutott a cipő (és a harisnya). Ezt a korszakot a „cipőuniverzumban” vizsgálva leginkább a műanyag és az iparosítás századáról beszélhetünk. 1911-ben az olasz kémikus Francesco Rampichini szabadalmaztatta (az úgynevezett Another Good Opportunity, vagyis Egy Másik Jó Lehetőség névre keresztelt) szintetikus ragasztó eljárását, amely bőrfelületek öltés nélküli összefogását forradalmasította és tette ezáltal végképp sorozatgyártásra alkalmassá a cipőt. 1935-ben az amerikai Paul Sperry feltalálta a csúszásmentes cipőtalpat. Egy téli kutyasétáltatás alkalmával azt vette észre, hogy spánielje nem csúszkál a jégen, teljesen biztos lábakon áll. Amikor otthon megnézte a kutya tappancsait, hullámforma barázdákat vett észre rajtuk. Azon nyomban fogott egy borotvapengét, és egy gumilapba halszálla mintákat vájt, majd az egészet ráalkalmazta egy cipő talpára, megalkotva tulajdonképpen a mai hernyótalpas cipők őst. A csúszásmentes talppal és a ragasztóval tulajdonképpen egyenes út vezetett a praktikus, multifunkcionális (városba és kirándulásra egyaránt alkalmas) sportcipőkhöz, amelyek 1960-ban kezdték meg máig tartó diadalmenetüket – a 80-as évek nagy „fitness-boomja” már csak rátett még egy lapáttal.

Gerri Ádám